

dr. Rozina Švent

Mihael Glavan: *Ljubimca z Vošnjakove ulice: pisma Silve Ponikvar in Karla Destovnika Kajuha.* Izbor pisem. Komentarji in spremna beseda Mihael Glavan. Ljubljana: Mladinska knjiga (Jubilejna zbirka), 2014.

Knjiga je na 30. jubilejnem knjižnem sejmu prejela prestižno nagrado knjiga leta – izmed petih nominiranih knjig so jo izglasovali obiskovalci knjižnega sejma. Žirija je v utemeljitvi med drugim zapisala, da “gre za enkraten dokument, ki nam odkriva popolnoma nov obraz enega izmed najbolj prepoznavnih slovenskih pesnikov. Če smo doslej Kajuha poznali kot mojstrskega avtorja domoljubnih in bolj borbenih kot ljubezenskih pesmi ter tesnobe in celo eksistenčne groze iz partizanskega vsakdana, ga v teh pismih spoznavamo kot urbanega intelektualca, kot mladega človeka, pred katerim je vse življenje in ki se neskončno veseli daru ljubezni (...). Ta knjiga je nekaj posebnega ravno zato, ker nam na edinstven 'knjižni' način posreduje in ohranja zgodbo, ki se v nobenem drugem mediju ne bi mogla ne predstaviti ne obdržati v tolikšni meri” (Delo, Kultura, 1. 12. 2014, str. 8).

Z utemeljitvijo žirije, ki je knjigo nominirala za to nagrado, se lahko globoko strinjamo. Že njena zunanja podoba, ki jo krasi nasmejana fotografija mladih zaljubljenecv, nas vabi, da jo vzamemo v roke. Čeprav je fotografija nastala že v času vojne (leta 1942), ko so Ljubljano pretresale fašistične racije, ko so ljudi pošiljali v zapore in italijanska taborišča, ko so streljali talce in je bila smrt nenehno prisotna ..., so se vendarle dogajale tudi lepe stvari.

Knjiga, v kateri je objavljenih 26 Silvinih in 12 Karlovih pisem, časovno zaobjame čas od februarja do avgusta 1943 (samo sedem mesecev!). Iz pisem pa izvemo tudi veliko stvari, ki so se zgodile že leto dni poprej, ko sta se spoznala dva mlada človeka in kljub mladosti (zlasti to velja za Karla, ki je imel takrat le 20 let), zaživela v globoki in strastni ljubezni. Toliko lepih stvari se jima je takrat zgodilo, da jima je to “spominjanje”

dajalo uteho in moč tudi v času, ko sta bila – zaradi Silvine aretacije in zavora –, fizično ločena in so bila prav pisma njuna edina zveza. In prav iz nenehnega hrepenenja po “ljubčici/Silvici/ženici/tovarišici” je nastal najlepši in najboljši cikel Kajuhovih pesmi – *Ljubezenske*, osem jih je bilo po številu. Ta pisma izpričujejo prepričljivo stapljanje najintimnejšega občutenja ljubezni in hkrati njuno družbeno angažiranost, ki se ji nista niti hotela niti mogla odpovedati. Oba sta prevzela etično odgovornost, ki jo je zahteval odpor proti okupatorju, ter skupno življenjsko pot načrtovala za čas, ko ne bo več vojne, ko se bo uresničilo njuno hrepenenje, ko bosta spet združena, imela otroke ...¹, ko bosta srečno živela v ljubezni in medsebojnem razumevanju. Toda, kot da bi slutila, da se vojna za oba ne bo končala srečno, sta sestavila (oz. je to zapisala Silva pozneje) tudi *Epilog ljubezni* (nekakšno “zaobljubo”, da “mora tisti, ki ostane, zaživeti polno življenje. Najino globoko ljubezen v celoti pokloniti tovarišu ali tovarišici, katerega si mora vsak od naju izbrati po smrti ljubega” (str. 206).

Njuna pisma so prav zaradi fizične razdalje med njima (ona v fašističnem zaporu, on se je potikal po ilegalnih sobicah in opravljal razne podtalne dejavnosti – bil je član VOS-a, le nekajkrat sta se bežno videla skozi okno) še toliko trdnjša nit in izraz njune nerazdružljive vezi. Bala sta se drug za drugega in se ob tem tolažila, da vojna ne more več dolgo trajati. Predvsem Karel je v pismih precej optimističen, medtem ko je Silva bolj negotova in pesimistična, kar je tudi posledica bivanja v zaporu, kjer je dolge ure lahko samo premišljevala.

Karel je pismom tu in tam priložil tudi pesmi, ki so izražale tako hrepenenje kot žalost zaradi njune ločenosti. Silva si je želela novih in novih pesmi, saj so ji bile slednje po eni strani potrditev njegove vroče ljubezni, po drugi pa je bila neizmerno srečna in vesela, da ga je s svojimi dolgimi in ljubečimi pismi spodbujala, mu bila navdih in muza.

“V pesmih Ti bom postavil spomenik (ne nagrobni), kakršnega še ni postavil pri nas v literaturi še nihče svoji ljubici. Kako se je prevzel, boš rekla? Toda ob tako neizmernem hrepenenju, kot ga čutim jaz, se je lahko prevzeti. In vendar to ni prevzetnost, temveč ljubezen, močna in silna tako, da bi premaknila lahko svet iz tečajev. Verjemi, da to niso besede, temveč brezmejna ljubezen. Tudi jaz spim le malo, odkar Te ni, in tudi jaz sleherno noč sanjam o Tebi.” (Kajuhovo pismo, str. 10).

“Res je moralo priti to trpljenje, da sva oba spoznala vso veličino najine ljubezni. Vedno si ves pri meni in tako živo čutim včasih Tvojo bližino, da šele s pogledom žalostno ugotovim, da Te ni.” (Silvino pismo, str. 36); “Vem, da ne pretiravam, če mislim, da bodo ob Tvojih pesmih, spočetih

¹ Silva je v zaporu splavila in prav izguba otroka, ki sta si ga močno želela, je še poglobila in utrdila njuno ljubezen. V pismih se večkrat vračata k tej temi in tolažita drug drugega.

iz najine ljubezni, dobili ljudje vero v čisto in resnično ljubezen, tudi taki, ki so že obupali.” (Silva, str. 54); “Že sedaj sem tako ponosna nate, vidim, da sem za mojo tako veliko skromnostjo, ob kateri sem vedno živela, božansko nagrajena. Ti moj 'spesnik', kako sem srečna, da imam tudi jaz čisto majčkeno zasluge, da so nastale pesmice, katere nazivaš 'tvoje'. Saj so moje, in če pomislim, da bi ravno teh ne bilo, če ne bi bila zaprta, mi je kar hudo. Ena sama pesmica je vredna mojega zapora.” (Silva, str. 157).

Silva tudi večkrat omeni, kako ponosna je na vse to, zlasti po tem, ko ji je Kajuh zaupal, da so te pesmi pohvalili tudi priznani umetniki (Tone Seliškar, Bojan Štih, Oton Župančič in drugi, le do samostojne pesniške zbirke ni in ni mogel priti, čeprav je bilo že vse pripravljeno za natis). Na vse je dodaten vtis naredila Kajuhova recitacija, ko je na pamet recitiral svoje pesmi in jim s tem dal še poseben poudarek in pomen. Škoda, da ni prišlo do realizacije načrtovanega snemanja njegovih recitacij na gramofonsko ploščo.

Pričujočo izdajo pisem dopolnjuje spremna beseda dr. Mihaela Glavana *Najlepša ljubezenska zgodba v okupirani Ljubljani*. Slednji njuno usodo celo primerja s podobno tragično zgodbo tržaških zaljubljenecv Danice Tomažič in Stanka Vuka (njuna ljubezenska pisma so izšla leta 1986 v Trstu). Pod črto so dodane sprotne opombe, ki pojasnjujejo nejasna mesta iz pisem – predvsem ilegalna imena. Mestoma je teh opomb celo preveč oziroma so nepotrebne, ker se ponavljajo (F. in L. – sestra Fani in brat Leon ali gospod od pohištva ali striček /Prežihov Voranc/). Nepopravljiva škoda pa je, da se že urednik Kajuhovega zbranega dela dr. Emil Cesar ni bolj skrbno lotil zbiranja oziroma zapisovanja pojasnil o posameznih osebah in dogodkih, ko je bila Silva Ponikvar še živa. Tudi dr. Glavan bi v opombah lahko dodal več pojasnil, ki bi jih oziroma jih je dobil pri Silvini hčerki Vesni Gregorin Rojina. Kljub temu da je v tej knjigi dr. Glavan korektno popravil napačen podatek glede hiše na Vošnjakovi ul., ki naj bi jo porušili ob rekonstrukciji Tivolske ulice (da namreč hiša še stoji, in sicer na drugi strani železniške proge, danes je to Kurilniška ul. 16), se ta napaka še kar ponavlja, celo v zelo skrbno pripravljenem Dolganovem *Literarnem atlasu Ljubljane*. Nekaj opomb oz. pojasnil je celo napačnih oz. nepopolnih: v op. 16 na primer beremo: “Marko Pozzetto, Lucijin brat, kasneje zelo znan in uspešen evropski arhitekt” (lahko bi bilo več podatkov /1925–2006/, leta 1943 je bil torej star šele 18 let in s takšno “preteklostjo” leta 1975 zagotovo ne bi mogel postati Plečnikov nagradjenec); v op. 28 (str. 11) je omenjena Nina Kerene, na strani 199 se pojavi ime Nina Kerner, novinarka; v op. 87 omenjena Helena Žagar je bila žena premožnega lesnega trgovca in ne politika in diplomata Iztoka Ž.;

večkrat je omenjen Silvin prvi fant Franjo – enkrat piše, da o njem ni podatka, v spremni besedi pa je zapisano, da je bil iz Trsta in naj bi se pisal Venturini; v op. 298 piše, da ni znano, kdo je bil Miško – njihov domači kuža. Tudi na strani 183 je napačen podatek: Kajuhova pesem *Dekle v zaporu* je bila objavljena v reviji Naša žena marca 1943 (št. 4) in ne v Mladi Sloveniji marca 1942 (št. 4) – takrat Silva še ni bila v zaporu.

Čeprav se je urednik trudil, da bi sestavil časovno pravilno zaporedje pisem, se pri nekaterih (večinoma zaradi konspiracije nedatiranih pisem), vendarle pojavi dvom, ki pa na srečo ne moti tega “ljubezenskega romana v pismih”.² Nekoliko preseneča tudi urednikova odločitev, da besed, ki so v originalu podčrtane, v prepisu ne podčrta, ampak to omeni le v opombah. Podčrtane so bile vendar z določenim namenom.

Na koncu se vseeno ustavimo še ob večni dilemi, kako je z objavljanjem res zelo osebne, intimne korespondence. To vprašanje si je zastavil že urednik Kajuhovega zbranega dela, dr. Emil Cesar: “V celoti so se ohranila le pisma Mariji Medvedovi in Silvi Ponikvarjevi. Slednja so izredno dragocena intimna pričevanja³, ki razkrivajo z vso polnokrvnostjo Karla Destovnika – Kajuha kot človeka, hkrati pa nudijo dragocen vpogled v enega izmed umetniško najpomembnejših literarnih obdobij mladega, prezgodaj umrlega pesnika. Vrednost teh izpovedi je za literarnega proučevalca njegovega življenja neprecenljiva. Prav neverjetno je, da so se ta pričevanja očuvala. Intimnost njihove vsebine in obzir do lastnikov sta vodila urednika pri odločitvi, da jih v Zbrano delo ni vključil. /.../ Pripominjam pa, da so pisma smiselno zajeta v monografiji in v opombah...”⁴

Od tega zapisa, ko sta bili obe Kajuhovi ljubezni še živi, je minilo šestintrideset let.⁵ In v tem času se je dodobra spremenil tudi naš odnos do zasebnosti. “Klasična pisma” vse bolj izginjajo, vse bolj jih nadomešča elektronska pošta, komuniciranje prek raznih spletnih omrežij. Vsi po vrsti smo vpeti v hiter tempo življenja, ki nam dopušča vse manj mirnega, odkritega pogovarjanja, razkrivanja naših občutij, misli, načrtov za prihodnje delo ... Morda prav zato tako radi prebiramo stara, porumenela pisma in stare dnevniške zapise, ki hkrati dopolnjujejo naše poznavanje določenih zgodovinskih obdobij, ki jih sicer poznamo le iz zgodovinskih knjig.

² Tako v op. 252 kot v op. 256 je navedeno, da gre za Silvino 17. pismo.

³ Še zdaleč pa tukaj ne gre za kakšno erotično pisanje, čeprav med vrsticami vendarle razberemo, kako zelo sta hrepenela po bližini in intimnosti.

⁴ Karel Destovnik – Kajuh: *Zbrano delo*. Zbral, uredil Emil Cesar. 3. izpop. izd., Borec, Ljubljana 1978, str. 469–470.

⁵ Marija Medved, por. Weingerl, je umrla leta 2007(8?), Silva Ponikvar, por. Gregorin, pa že leta 2000. Pisma obeh hranijo v NUK-u, so del Rokopisne zbirke. Pri obeh sta zraven shranjeni tudi škatli, v katerih sta jih naslovnici hranili.